

TO THE PROBLEM STATEMENT "AUTHOR'S" INTONATION OF THE ARTISTIC TEXT

Myroshnichenko M.

*candidate of philological sciences,
doctoral student of the Professor Mykhailo Hetmanets Department
of Foreign Literature and of Slavic Languages,
G.S. Scovoroda Kharkiv National Pedagogical University
29 Alchevskih str. off. 203, Kharkiv, Ukraine*

ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ «АВТОРСЬКА» ІНТОНАЦІЯ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

Мирошніченко М.

*кандидат філологічних наук,
докторант кафедри зарубіжної літератури та
слов'янських мов імені професора Михайла Гетманця,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди
Україна, Харків, вул. Алчевських, 29, к. 203
<https://doi.org/10.5281/zenodo.11094800>*

Abstract

The article raises the question of "author's" intonation as one of the aspects of the text content. Intonation is considered not only from the acoustic point of view, but first of all as a semantic category. The concept proposed in the article develops M.M. Bakhtin's ideas about authorial intonation as a means of formalising the semantic integrity of the text in contrast to other types of intonation present in external, sound speech. "Author's" intonation refers in the article to the sphere of subjective and figurative organisation of the text and represents the subjective center of the unity of form and content in the recipient's perception, the moment of their fusion in the "clot of meaning".

Анотація

У статті порушується питання про "авторську" інтонацію як один з аспектів змісту тексту. Інтонація розглядається не тільки з акустичного погляду, а насамперед як смислова категорія. Пропонована у статті концепція розвиває ідеї М.М. Бахтіна про авторську інтонацію як про засіб оформлення смислової цілісності тексту на відміну від інших видів інтонації, присутніх у зовнішній, звуковій мові. "Авторська" інтонація належить у статті до сфери суб'єктно-образної організації тексту і являє собою суб'єктивований центр єдності форми і змісту в сприйнятті реципієнта, момент їхнього злиття в "згустку смислу".

Keywords: intonation, author's intonation, final intonation, content, author**Ключові слова:** інтонація, авторська інтонація, завершальна інтонація, зміст, автор

Автор у художньому тексті може розглядатися з різних позицій. По-перше, автор може розумітися як реальна біографічна людина, письменник "у плоті", письменник "до тексту". По-друге, як людина-творець тексту, що поєднує в собі автора біографічного й автора-творця, який через створений художній текст розкриває особливості свого художнього мислення, тематичні уподобання, мовну спроможність і художні перетворення своєї біографії. Для усвідомлення автора-творця читачеві бажано ознайомитися не лише з біографією автора та матеріалом конкретного тексту, а й вивчити всі доступні матеріали його творчості. Зрештою, автор може розглядатися як "автор"-текст, образ суб'єктно-образної організації конкретного тексту, який упродовж усього твору може змінювати маски (героїв, оповідачів), голоси, точки зору, інколи зливатися з ними, інколи розходитися, але який завжди зберігає центр власного бачення й лінію поведінки, що визначають формування та рух усіх складових тексту, об'єднують їх у єдине ціле. "Автор"-текст не тільки і не стільки існує як реальна людина, що за

допомогою тексту репрезентує частину себе "у плоті", "автор"-текст – це властивість насамперед змісту конкретного тексту, точніше – суб'єктивованого центру єдності форми і змісту у сприйнятті реципієнта, моменту їхнього злиття у "згустку смислу".

У статті пропонується називати цей суб'єктивований "згусток смислу" "авторською" інтонацією і поставити питання про уточнення системи параметрів аналізу змісту тексту за допомогою параметра інтонації тексту. Також у статті ставиться питання про уточнення прийнятого в інтонології поняття інтонації як акустичного явища, пропонуючи розглядати інтонацію як насамперед смислове явище. Лапки в слові "авторська" вказують на функціональний, динамічний підхід у дослідженні, тобто на умовність цього поняття «авторський»: "Текст не є в строгому сенсі слова носієм авторського інваріанта, він лише породжує в читачеві його, читача, варіант сприйняття" [8, с. 39]).

Концепція суб'єктної структури художнього твору є важливою частиною антропоцентричної парадигми філологічного мислення. В інтонології, тобто в лінгвістичній і літературознавчій теорії інтонації, остання постає як насамперед чинник форми, звучний бік мовлення, і не мислиться як неакустичне явище, яке до того ж є джерелом зовнішньої, акустичної інтонації. Мабуть, явище неакустичної інтонації інтонологи розглядають як те, що називається інтонаційним значенням, змістовним боком тієї чи іншої мелодики, – і вона в традиційній теорії інтонації визначається у тісному зв'язку з "граматичною парадигмою", статичною моделлю мови: спостерігається жорсткий зв'язок інтонаційного значення із граматичними типами речення (значення оповіді, запитання, перерахування, протиставлення тощо) і ширше – лексико-граматичним рівнем (значення різних емоцій). Складанню списків інтонаційних конструкцій (моделей, контурів, тобто типів мелодик) із відповідним списком інтонаційних значень присвячено праці науковців різних країн – Д. Джоунз, Г. Пальмер, Д. Крістал, Р. Колдуелл, О.А. Бризгунова, Н.В. Черемісіна-Єніколопова, О.Й. Багмут та ін. Такі дослідження, безумовно, є розвитком розуміння природи інтонації, як порівняти з тим, що тривалий час інтонація розглядалася винятково з фонетичного погляду, без урахування плану змісту. Однак подальші дослідження багатьох інтонологів (зокрема, напр., якщо порівняти праці Д. Крістала 1969, 1975 і 1995 років [10], [11], [12]) приводили вчених у замішання, оскільки показували, що одне й те саме речення може асоціюватися з різними емоціями, одна і та сама інтонація, напр., запитання, може означати не запитання, а, напр., спонування і гнів у риторичного питання, одне і те ж саме значення може передаватися різними мелодиками. Загалом же роботи більшості дослідників інтонації демонструють так званий "графічний і мелодійний гіпноз", тобто пошук прямих залежностей між граматикою, лексикою, мелодикою і значенням. З погляду функціонального динамічного підходу інтонація характеризує не речення і не текст, а висловлення і дискурс (текст, узятий у подієвому аспекті [1]) – і саме в цьому разі інтонація виконує комунікативну функцію і функцію оформлення висловлювання в єдине ціле, що визначається інтологами як основні функції інтонації ([6], [7] та ін.). Однак яким конкретно чином інтонація оформляє висловлювання в єдине ціле, що являє собою єдине ціле і, власне, конструктивна роль інтонації в утворенні цілісності – ці питання залишаються на периферії наукових пошуків. Це, на наш погляд, пов'язано з тим, що інтонацію не розглядають як насамперед смисловий фактор (а не фактор форми), не мислять як неакустичний фактор і текстопороджувальний імпульс – семантичним центром вбачають лексико-граматичний рівень. С.С. Хромов зауважує: "Нам здається, що стосовно інтонації ще дуже сильні чинник інерції та "графічний гіпноз", унаслідок чого багато дослідників, за слушним зауваженням

Т.М. Ніколаєвої, поки що ніяк не відійдуть від уявлення про інтонацію як про певний "надбудований" малюнок над словом, реченням" [9, с. 109].

Розглядаючи інтонацію ширше, як категорію естетики й поезики, можна побачити в інтонації універсальний засіб спілкування, але "засіб не формальний, яким вона видається в працях лінгвістики, а безпосередньо змістовний" [5, с. 68], з нашого погляду – насамперед змістовний. Поет О. Мандельшам писав: "Поетичне мовлення, або думку, лише надзвичайно умовно можна назвати такою, що звучить, тому що ми чуємо в ньому лише схрещування двох ліній, з яких одна, взята сама собою, абсолютно німа, а інша, взята поза знаряддями метаморфози, позбавлена будь-якої значущості і будь-якого інтересу і піддається переказу, що, на мій погляд, найвірніша ознака відсутності поезії..." [цит. за 5, с. 114]. Л.Д. Польшикова коментує: "У цьому судженні міститься, на наш погляд, підтвердження факту існування інтонації "німого регістра", якою і є інтонація автор-герой, тоді як інтонація герой-світ – звучна лінія поетичного мовлення" [5, с. 113-114]. Іноді М.М. Бахтін пише, що "ціннісний тон" зовсім не "звучить", не проявляється в акустичній інтонації під час читання тексту (вголос або "про себе"), іноді вчений помічає, що "інтонаційно-ціннісний контекст може бути *лише частково* [курсив наш – М.П.] реалізовано під час читання (виконання) тексту" [2]. Наприклад, запитання вчителя учням "Чому ви галасуєте?" у певній комунікативній ситуації може мати значення не граматичного запитання, що вимагає відповіді, а означати гнів і заклик замовкнути – і в цьому разі запитальна граматична інтонація приглушуватиметься, доповнюючись "нотами гніву, претензії, заклику" в більш або менш явній формі. Очевидно, "авторська" інтонація ліричного вірша має тенденцію до більшої, ніж у прозі, зовнішньої, виявленої, виразної "авторської" інтонації, подібно до "авторської" інтонації пісні (але меншою мірою, ніж у пісні). Це, на наш погляд, пов'язано з тим, що вираження, за словами Бахтіна, можливе тільки для "виразних і дещо примітивних інтонацій, які виражають найзовнішніші шари внутрішньої мови" [4, с. 369], "у більшості ж випадків, і до того ж саме там, де невідокремлено-пряме мовлення стає масовим явищем – у новій художній прозі, – звукова передача ціннісної інтерференції неможлива. Ба більше, сам розвиток невластивої прямої мови пов'язаний із переходом великих жанрів на німий регістр. Тільки це оніміння прози уможливило ту багатоплановість і непередавану голосом складність інтонаційних структур, які так характерні для нової літератури" [3, с. 170]. М.М. Бахтін називає цю "авторську інтонацію" завершальною інтонацією, тобто такою, що оформляє текст як ціле. "Очевидно, що така завершеність відрізняється від логічного завершення, яке визначає суть граматичної інтонації. Єдність естетичної події "створюється не логічною думкою, а почуттям оцінювальної активності [...] людини, що волисть. [...] "Почуття оцінювальної активності" передбачає особливу реакцію, а саме об'ємну реакцію автора-

творця, яка лежить в основі художнього твору" [5, с. 102-103].

Таким чином, перспективи розгляду "авторської" інтонації, як видається, пов'язані насамперед з аналізом її змістових функцій і зв'язку з іншими параметрами змісту тексту. Визначення "авторської інтонації" Бахтіним як "почуття оцінювальної активності" дасть змогу, на наш погляд, розвинути розуміння специфіки природи та семантики цього явища порівняно зі схожими явищами ("образ автора" В.В. Виноградова, "авторська оцінка/позиція" А.Б. Єсіна, "модуси художності" В.І. Тюпи та ін.). У М.М. Бахтіна досліджуване явище хоча й іменується іноді інтонацією (але частіше - тоном), семантично воно передбачає акцент на семантиці почуття, емоції. Перспективу розвитку ідей Бахтіна про завершальну інтонацію як категорію смислу ми визначаємо, по-перше, в напрямі дослідження семантики "авторської" інтонації, а по-друге – у вивченні семантики дії як протилежного полюса від семантики почуття "авторської" інтонації.

Список літератури:

1. Арутюнова Н. Д. Дискурс / Н. Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклоп., 1990, С. 136-137.
2. Бахтин М.М. Автор и герой в эстетической деятельности. Предисловие С.Г. Бочарова / М.М. Бахтин, С.Г. Бочаров // Вопросы литературы. – №12, 1978, С. 269-310.
3. Бахтин М.М. Марксизм и философия языка. – М.: Лабиринт, 1993, 196 с. Электронный ресурс: https://imwerden.de/pdf/bakhtin_pod_maskoj_marksizm_i_filosofiya_yazyka_1993__ocr.pdf.
4. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. М.: Direct MEDIA, 1986, 447с.
5. Польшикова Л.Д. Интонация как проблема поэтики: дис. кандидат филологических наук: 10.01.08 – Теория литературы, текстология. – М.: РГТУ, 2002, 192 с.
6. Торсуева И.Г. Интонация и смысл высказывания. М., 1979, 109 с.
7. Черемисина-Ениколопова Н.В. Законы и правила русской интонации. – Флинта, 1999, 520 с.
8. Степанченко И.И. Парадигматический анализ лексики художественного текста в функциональной лингвистике. Київ, «Українське видавництво», 2022, 206 с.
9. Хромов С.С. Семиотическая сущность интонации. Вестн. Волгогр. гос. ун-та. Сер. 2, Языкозн. 2014. № 2 (21), С. 108-118.
10. Crystal D. Prosodic Systems and Intonation in English. Cambridge University Press, 1969, 381p.
11. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge, Cambridge University Press, 2003, 506 p.
12. Crystal D. The English Tone of Voice: Essays in Intonation, Prosody and Paralanguage. London, Edward Arnold, 1975, 198 p.